

el-Huseyn b. Ahmed el-Cezerî ve Mersiyeleri

Mehmet Mesut ERGİN*

Özet

Bu araştırmamız, edebî dönemler içerisinde önemli bir yer işgal eden Osmanlı dönemi Arap edebiyatının, XVI. Yüzyılın son çeyreğiyle XVII. Yüzyılın ilk yarısında yaşamış önemli şairlerinden el-Huseyn b. el-Cezerî'nin (997/1032 – 1589/1622) hayatını ve mersiyelerini ele almaktadır. Bu makalede, el-Cezerî'nin farklı evreleriyle hayatı, eserleri ve methiyenin farklı bir versiyonu olarak yani ölen bir kimseyi övme olarak nitelendirilebilecek, yakınları, dost ve ahbabları için yazdığı mersiyeleri, eleştirel bir yaklaşımla ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Arap edebiyatı, el-Huseyn b. Ahmed el-Cezerî, Biyografi, Mersiye, Osmanlı dönemi.

Al-Husayn b. Ahmad Al-Jazarî And The Elegy Theme In His Poems

Abstract

He is one of the poet, literary man from Aleppo who had lived in last quarter of XVI. Century and first half of the XVII. century in the Ottoman period. In this article, the life with its different stages his Works and elegaic poetry, wich was written to relieve the pain of the relatives or friends dead, is considered with a critical point of view.

Key Words: Arabic poem, al-Husayn b. Ahmad al-Jazarî, Biography, Elegaic poetry, The Ottoman period.

* Doç. Dr., Dicle Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Arap Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı [emesutergin@hotmail.com].

1. Hayatı

Asıl adı Huseyn b. Ahmed b. Huseyn el-Cezerî er-Rakkî el-Halebî'dir¹. 997/1589 yılında doğan el-Cezerî, kökeninin başlangıçta el-Cezîre² olarak anılan, sonraları Ceziretu İbn Ömer adını alan, bugün ise Şırnak ilinin sınırları dâhilinde bulunan Cizre şehrine dayandığını şu dizelerle ifade etmektedir³: (Meczû'1-kâmil)

جُودِيهَا الْجُودُ الْهَتُونُ	إِنَّ الْجَزِيرَةَ لَا عَدَا
دُ الشَّرَى وَهِيَ الْعَرِينُ	خُلِقُوا بِهَا آبَائِي آسَا
لُ فِي قَوَاعِدِهِ الْمَكِينُ	وَلَهُمْ بِهَا الْبَيْتُ الْمُوَدُّ
وَوَظَلَّهُ الْجَدُّ الْمَمِينُ	وَبِرْكْتِهِ الْمَجْدُ الْمَتِينُ
دُنْيَا لَهُ شَرَفٌ وَدِينُ	وَبِهْمَلْنَا نَسَبٌ عَلَى الِ

Kuşkusuz el-Cezîre Cûdî dağı hariç bol yağış alan bir yerdir.

Atalarım orada açaçlıkların olduğu aslanların mekânı olan yerde doğdu.

Onların orada sağlam temeller üzerinde kurulu sapasağlam bir evleri vardı.

Bir köşesinde de sarsılmaz şerefleri, onun gölgesinde ise apaçık bir ciddiyet vardı.

Bizim, dünyada şerefli ve dindar olan bu kimselerle akrabalığımız bulunmaktadır.

1 Ebu'l-Vefa' el-'Urdî, *Me'âdinu'z-Zeheb Fî'l-A'yâni'l-Müşerrefeti Bihim Haleb*, Thk. Muhammed Altuncî, 1. bs., Halep 1987, s. 318; Ebu'l-Vefa' el-'Urdî, *Me'âdinu'z-Zeheb Fî'l-A'yâni'l-Müşerrefeti Bihim Haleb*, Thk. Abdullah el-Gazâlî, 1. bs., Kuveyt 1987, s. 198; Muhammed Emin b. Fadlillah el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser Fî A'yâni'l-Karni'l-Hâdî Aşer*, 3. bs., Beyrut 1988, II, 81; İbn Ma'sûm el-Medenî, *Sulafetu'l'asr fi Mahasini'ş-Şu'ara bi kulli Mısr*, el-Mektebetu'l-Murtadaviyye, Tahran 1906, s. 393; İsmail Paşa el-Bağdâdî, *Hediyetü'l-'Arifin Esmâu'l-Müellifin ve Âsârü'l-Musannifin Min Keşfi'z-Zunûn*, Beyrut 1982, I, 321.

2 Detaylı bilgi için bkz: Yâkûtu'l-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, Beyrut 1984, II, 138; Abdülkerim Özaydın, "Cizre", *DİA*, İstanbul 1993, VIII, 37.

3 Muhammed Râgıb et-Tabbâh, el-'Ukûdu'd-Durriyyetu Fî'd-Devâvîni'l-Halebiyyeti (Dîvânü'l-Huseyn b. Ahmed el-Cezerî, Dîvânü Fethillah b. en-Nahhâs, Dîvânü Mustafa b. Abdilmelik el-Bâbî el-Halebî), Halep 1929, s. 199.

جوديتها العيثُّ الهُثُونُ

إِنَّ الْخَيْرَةَ لَا عَدَا

Bundan dolayı da kendisine el-Cezerî lakabı verilmiştir. Ataları Cizreli olan el-Cezerî Halep'te doğmuştur. Çocukluğu hakkında pek fazla bilgi bulunmayan el-Cezerî'nin Halep'te yetiştiği, güzel bir hattının olduğu, Mütenebbî ile kıyaslanacak derecede güzel şiir yazdığı, ancak kötü ahlaklı bir kişiliğe sahip olduğu ifade edilmektedir⁴.

Küçük yaşlarda şiir öğrenen, birçok kaside ezberleyen el-Cezerî, Şeyh İbrahim b. eş-Şihabî b. Ahmed el-Molla⁵, el-Kadî Nasiruddin b. el-Helfâ⁶, Muhammed b. Kasim el-Kasimî el-Halebî⁷ ve İbrahim el-Melevis⁸ gibi döneminin önde gelen âlimlerinden dersler aldı.

Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmayan el-Cezerî'nin çokça seyahat ettiği anlaşılmaktadır. Bu seyahatleri Şam, Irak, İstanbul ve Hama olarak sıralamak mümkündür.1014 yılında İstanbul'da Kemaleddin Taşköprizâde⁹ ile tanıştı. Onu öven şiirler söyledi. Şihabuddin el-Hafacî de onu genç bir

4 Ebu'l-Vefa' el-'Urdî, *Me'âdinu'z-Zeheb*, Thk. Muhammed Altuncî, s. 317-318; Ebu'l-Vefa' el-'Urdî, *Me'âdinu'z-Zeheb*, Thk. Abdullah el-Gazâlî, s. 198.

5 Şeyh İbrahim b. Eş-Şihabî b. Ahmed el-Haskefi İbnu'l-Mulla (ö: 1030/1620 sonrası): Halepli alim ve edip bir zat olup belli bir dönemden sonra uzlete çekilerek kendisini Kur'an ve kitap okumaya ve yazmaya vermiştir. Bkz. el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, I, 11; el-Hasan el-Bürînî, *Terâcimu'l-A'yân min Ebnai'z-Zemân*, Thk. Salahuddin el-Muneccid, Dimeşk 1959, II, 14; Şihabuddin el-Hafacî, *Habâyâ'z-Zevâyâ fi mâ fi'r-Ricâli mine'l-Bekâyâ*, Edisyon-Kritik: Mehmet Mesut Ergin, Ankara 2008, s. 120; 'Umer Ridâ Kehhâle, *Mu'cemu'l-Muellifin*, 1. bs., Beyrut 1993, I, 10.

6 Nasiruddin Muhammed el-Helfâ (ö:1054/1644): Asıl adı Muhammed b. Muhammed Necmuddin el-Helfâvî el-Ensârî el-Halebî'dir. Halep Camisi hatiplerindendir. el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, IV, 181; el-Hafacî, *Habâyâ'z-Zevâyâ*, 226; Muhammed Râgıb et-Tabbâh, *Î'lâmu'n-Nubelâ' Fi Târihi Halebi's-Şehbâ'*, 2. bs., Halep 1988, VI, 263.

7 Muhammed b. Ahmed b. Kasim el-Kasimî el-Halebî (ö:1054/1644): el-Kasimî olarak meşhurdur. Halep'te doğup büyümüş daha sonra Anadolu'ya intikal edip burada uzun süre müderrislik yapan edip ve âlim bir zat olup İstanbul'da vefat etmiştir. Bkz: el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, III, 376; Hayruddin ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, 9. bs., Beyrut 1990, VI, 10.

8 Kaynaklarda hayatına dair bilgi bulamadık.

9 Taşköprizâde Kemaleddin Efendi (ö: 1030/1621): eş-Şekâ'iku'n-nu'mâniyye ve Miftâhu'se'âde adlı eserleriyle tanınan Osmanlı âlimi Taşköprizâde Ahmed Efendi'nin oğludur. Hanefi ulemasından olup aynı zamanda müfessirdir. Uzun seneler müderrislik yapan Kemaleddin Efendinin birçok eseri mevcuttur. Tuna nehri kenarında İsakçı'da vefat eden Taşköprizâde İstanbul'da defnedilmiştir. Bkz: Mehmet İpşirli, "Taşköprizâde Kemaleddin Efendi", DİA, İstanbul 2011, XL, 152.

delikanlıyken İstanbul'da gördüğünü ifade ederek şunları söylemektedir: "Onu İstanbul'da gençlik ve edebiyat elbisesi henüz üzerindeyken genç bir delikanlı olarak gördüm. Gelişmesinin ufkunda bir hilal doğuyordu."¹⁰

Daha sonra çocukluk evresini geçirdiği Halep'e dönen şair burada bir müddet kaldıktan sonra Trablus ve Şam emirlerinden Beni Seyfa emirlerine¹¹ yönelerek onlarla güzel ilişkiler kurdu. Aralarında Emir Muhammed, Emir Yusuf b. Seyfa ve Emir Ali b. Seyfa'nın da bulunduğu birçok Emire methiyeler hasretti. Emir Muhammed b. Ebi Seyfa vefat edene kadar methiyeleri karşılığında oldukça maddi kazanç elde eden şair, sonrasında tekrar Halep'e gelerek burada ikamet etmeye başladı. Şair burada 'Azaz sancağı emirliğini elinde bulunduran Halep'in ileri gelenlerinden İbnu'l-Alebî ile güzel ilişkiler kurdu. İbnu'l-Alebî, El-Cezerî'ye saygı ve ikramda bulunarak ona yazı işleri görevini verdi. Daha sonra oğlu 'Azaz Sancağı emirliğinden azledilince şair, Hama emiri Huseyn b. el-A'vac'ın yanına gitmek üzere rotayı Hama'ya çevirdi ve ömrünün geri kalan kısmını burada geçirdi.

el-Cezerî'nin hayatını ele alan kaynaklar onun ölüm tarihi konusunda farklı görüşler sunmaktadır. Bu tarihler sırasıyla şunlardır: 1032¹², 1033¹³, 1034¹⁴. Ancak yaygın olan görüş onun 1032 yılının sonlarına doğru Hama'da vefat ettiği yönündedir¹⁵.

10 el-Hafacî, *Reyhânetu'l-Elibba' ve Zehretu'l-Hayâtî'd-Dunyâ*, Thk. Muhammed Abdulfettâh el-Hulu, 1.bs., Mısır 1967, I, 113.

11 Benû Seyfâ: XVI. yüzyılın sonlarına doğru Trablusşam ve yakınındaki diğer şehirlerde hüküm süren bir hanedan. Bunların arasında en meşhurları Emir Yusuf ve Emir Ali b. Seyfa'dır. Bkz. el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, IV, 47-48, 503; Meşhur Abdurrahman Hüseyin el-Habbâzî, *el-Hasan el-Bûrîni Edîben ve Mu'errihen ma'a Tahkîki Dîvânîhi*, (Risaletu Doktora), Cami'atu el-Kiddîs Yusuf, Kulliyetu'l-Âdâb ve'l-'Ulûmî'l-İnsaniyye, Ma'hedu'l-Âdâbî'ş-Şarkîyye, Beyrut 1998, s. 342.

12 Ebu'l-Vefa' el-'Urdî, *Me'âdinu'z-Zeheb*, Thk. Muhammed Altuncî, s. 322; Ebu'l-Vefa' el-'Urdî, *Me'âdinu'z-Zeheb*, Thk. Abdullah el-Gazâlî, s. 202; İsmail Paşa el-Bağdâdî, *Hedîyyetü'l-'Arifin*, I, 321.

13 el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, II, 84; Muhammed Râgîb et-Tabbâh, *İ'lâmu'n-Nubelâ'*, VI, 203; Hayruddin ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, II, 232.

14 el-Hafacî, *Reyhânetu'l-Elibba'*, I, 113; Corcî Zeydan, *Târîhu Âdâbî'l-Lugatî'l-'Arabiyye*, Beyrut 1983, III, 288.

15 Bu konudaki görüşler için bkz: Feryal Haydar 'Akil, *el-Huseyn b. Ahmed el-Cezerî Dirase ve Tahkîk*, risaletu macester, Cami'etu Dimeşk, Dimeşk 1998, s. 14-15.

1.1. Edebî Kişiliği

XVI. yüzyılın son çeyreği ile XVII. yüzyılın ilk yarısında yaşayan El-Cezerî döneminin önde gelen şairlerinden birisi olmakla beraber gerek biyografik eserlerde ve gerekse edebiyat tarihlerinde, onun edebî kişiliği hakkında yeterince bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte bahse konu kaynaklar el-Cezerî'nin edebî kişiliği hakkında bilgi verirlerken onun iyi bir şair olduğunu söylerler.

Bu konuda el-Muhibbî şunları söylemektedir: "el-Cezerî, iyi şairlerden birisi olup şiirinde sanatla zerafeti buluşturmuştur"¹⁶. el-Hafacî de onun güzel vasıflara haiz bir edip olduğunu¹⁷, İbnMa'sûm el-Medenî ise onun şiiri güzel bir şekilde zerafet ve estetiği ön plana çıkararak kaleme aldığını üstün meziyetlere sahip bir şair olduğunu¹⁸ ifade etmektedir. Çağdaşlarından Muhammed el'Urdî de el-Cezerî'nin şiirinde bir şeyi anlatmak istediğinde bunu büyük bir ustalıkla yerine getirdiğini söyleyerek onu Mütenebbi ve Ebu Temmam'la kıyaslayarak¹⁹ iyi bir şair olduğuna vurguda bulunmaktadır.

Yukarıda ifade edilen görüşler çerçevesinde el-Cezerî'nin döneminin yıldızı parlayan önemli şairlerinden biri olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

2. Eserleri

2.1. Şiir Dîvânı

el-Cezerî'nin hayatı hakkında bilgi veren kaynakların hepsi, onun bir şiir dîvânının olduğundan bahsetmektedir²⁰. el-Cezerî'nin dîvânı Muhammed Râgıb et-Tabbâh tarafından içinde Fethullah b. en-Nahhâs ve Mustafa b. Abdilmelik el-Bâbî el-Halebî'nin divanlarının da bulunduğu *el-'Ukûdu'd-*

16 el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, II, 87.

17 el-Hafacî, *Reyhânetu'l-Elibba'*, I, 113.

18 İbn Ma'sûm el-Medenî, *Sulafetu'l-'asr*, s. 393.

19 Ebu'l-Vefa' el-'Urdî, *Me'âdinu'z-Zeheb*, Thk. Muhammed Altuncî, s. 317; Ebu'l-Vefa' el-'Urdî, *Me'âdinu'z-Zeheb*, Thk. Abdullah el-Gazâlî, s. 198.

20 el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, II, 81; İsmail Paşa el-Bağdâdî, *Hediyetü'l-'Arifîn*, I, 321; Corcî Zeydan, *Târîhu Âdâbi'l-Luğati'l-'Arabiyye*, III, 288; Hayruddin ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, II, 232.

durriyye fi'd-devâvîni'l-halebiyye adıyla 1929 yılında Halep'te yayınlamıştır. el-Cezerî'nin dîvânı daha sonra Feryal Haydar 'Akil adlı araştırmacı tarafından 1998 yılında Dımaşk'ta *el-Huseyn b. Ahmed el-Cezerî Dirase ve Tahkîk* ismiyle yüksek lisans tezi olarak tahkik edilmiştir.

3. Mersiyeleri

Mersiye, şairlerin akrabalarından ya da dost ve ahbablarından birini kaybettiklerinde onlara dair hüznün ve kederlerini güzel bir üslupla kaleme alan bir sanat dalıdır.

Her milletin mersiyeleri vardır. Araplar da mersiyeyle dair büyük bir kültüre sahip milletlerdendir. *Nedb*, *Te'bîn* ve '*Azâ*' olmak üzere üç bölümü bulunmaktadır. Birincisi; ölüm acısını yüreklerinde hisseden aile, akraba, eş ve dostların bu yürek yakan olay karşısında gözyaşı dökmesidir. Şair de bu acıyı hisseder ve üzülür. Öyle ki korkunç bir şokla derinden kalbinde hisseder bunu. Çünkü kader, ailesinden veya eş ve dostlarından birini elinden almıştır. *Te'bîn* ise ölen kimsenin güzel taraflarının ortaya çıkarılarak methedilmesidir. Mersiyenin üçüncü türü olan '*Azâ*' ise, herkesin bir gün mutlaka tadacağı, kaçmasının mümkün olmadığı ölüm gerçeği karşısında teselli bulup sabretmektir²¹.

Medih, ihvâniyyât, gazel, tasvir, hiciv, fahr gibi bilinen şiir türlerinde de kasideleri olan el-Cezerî, şiir divanında mersiye alanında on kaside yazmıştır. el-Cezerî, üzüntü ve duygularını ifade ettiği mersiyelerini ailesine, hocalarına, dost ve ahbablarına hasretmiştir.

3.1. Kızına Yazdığı Mersiye

Evlât, bir insanın dünyasında var olan en değerli varlıklarından birisidir. Doğal olarak el-Cezerî'nin de kızına karşı sonsuz bir muhabbeti vardı. Kızının daha küçük yaşta âlemi bekâya göçmesi nedeniyle yaşamında büyük bir boşluk oluşan şair, kızına duyduğu sevgisini onu inciye benzettiği bir mersiyesinde²² ifade etmiştir: (Basit)

يا دُرَّةَ أَمَكْنَ الْعَوَاصُ مَحْرَجَهَا فَأَسْرَعَتْ لِمَنَايَاها وَمِ تَقِفِ

Dalgıcım henüz çıkardığı ey inci! Hiç beklemeden yok olup gittin elinden

21 Şevkî Dayf, *er-Risa'*, Kahire, ts., s. 5, 54, 86.

22 Feryal Haydar 'Akil, *el-Huseyn b. Ahmed el-Cezerî*, s. 230.

Burada şair kendini dalgıca, kızını da dalgıcın yeni çıkardığı güzel bir inciye benzetiyor. Şairin kızına henüz doyamadan, ölümün onu daha baharındayken elinden alıp götürdüğünü güzel bir teşbihle ifade ettiğini görüyoruz. Burada bize garip gelen durum söz konusu kişi şairin kızı olmasına rağmen onun için oldukça kısa bir mersiye kaleme almasıdır.

3.2.Halasına Yazdığı Mersiye

el-Cezerî, mersiyelerinden birini halasına hasretmiştir. Bu da kızı için kaleme aldığı mersiye gibi oldukça kısa tutulmuştur. el-Cezerî halasının ölümünden dolayı üzülmüş ve samimi duygularını içeren bir mersiye yazmıştır. Şair bu kasidesinde halası için Allah'tan rahmet dilemekte ayrıca kabrinin de bol yağmurla sulanmasını temenni etmektedir²³: (Meczû'ul-Kâmil)

نَسْأَلُكَ الرَّحْمَةَ فِي حُرْمَةٍ تَحْتَ النَّوَى طَالِبَةً تَرَكَأ
لَمَّا حَكَأهَا الْعَيْثُ أَرْحَنُهُ جَادَ الْحَيَا مَضْجَعَهَا وَحَاكَأ

Ya Rabbi! Senin rahmetini arzulayan, toprak altında yatan bir hanımefendi için senden rahmet diliyoruz.

Yağmur onu anlattığında tarihe şöyle not düştüm: zaman onun mekânını yağmurla bolca sulasın.

Burada dikkati çeken husus şairin halasının vefat tarihini şiirde te'rîh sanatını kullanarak ebced hesabına²⁴ göre ikinci beytin son mısramında²⁵ belirtmiş olmasıdır. Buna göre halası 1013 tarihinde vefat etmiştir.

23 Ae, s. 232.

24 Ebced hesabı aşağıdaki şekliyle uygulanmaktadır:

أ	ب	ج	د	هـ	و	ز	ح	ط	ي	ك	ل	م	ن	ص	ع	ف	ش	ص	ض	ظ	غ	ق	ك	س	ل	م	ن	ص	ع	ف	ش	ص	ض	ظ	غ	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	20	30	40	50	60	70	80	300	400	500	600	700	1000	100	20	60	30	40	90	70	80	300	400	500	600	700	1000

25 Son beyitteki te'rîhin açılımı şöyledir:

(جاء:3+1+4), (الحيا:1+30+8+10+1), (مضجعها:40+800+3+70+5+1), (حكاها:6+8+1+20+1)=1013.

3.3.Dostu el-Hac Muhammed el-'Akarî²⁶'nin Oğlunu Kaybetmesi Nedeniyle 1019 Yılında Yazdığı Mersiye

el-Cezerî, dostu el-Hac Muhammed el-'Akarî'nin oğlunu kaybetmesi nedeniyle 1019 yılında Emir Muhammed Seyfî'nin de hazır bulunduğu bir mecliste 31 beyitten oluşan bir mersiye yazmıştır.

Şairimiz bu mersiyesinde dostuna saygısının bir ifadesi olarak ölen oğlunun kabirde bulunmasının faziletli kişiliğini sahip olduğu üstün meziyetleri ortadan kaldırmadığını ifade ederek kabrinin sulanmasını temenni ederek ona sabır ve metanet dilemektedir²⁷:(Basit)

ولا بما يَفْعَلُهُ الْمُعْتَدِي	ما الدَّهْرُ فِي رُزْئِكَ بِالْمُبْتَدِي
يَنْقُلُهُ الدَّهْرُ عَلَى السَّرْمَدِ	وَكُلَّمَا جَاءَ بِهِ أَوْلَا
وَأَخَّرَ بِالسَّعْدِ لِمَ يُحْمَدِ	فَكَمْ فَتَى يُحْمَدُ فِي رُزْنِهِ
بِالْمَبْرُقِ الْوَائِفِ وَالْمَرْعَدِ	سَقَى الْحَيَا نَجْلَكَ مِنْ ذَاهِبِ
فَفَضَّلَهُ الْبَارِعُ لِمَ يُلْحَدِ	فَإِنْ يَكُنْ أَلْحَدَ فِي قَبْرِهِ
كَالذَّرِّ فِي سِلْكِ مِنَ الْعَسْجَدِ	لَهْفِي عَلَى رَاتِقِ لَفْظِ لَهُ
كَالْحَطِّ فِي خَدِّ رَشَا أَعْيَدِ	لَهْفِي عَلَى تَنْمِيْقِ طَرْسِ لَهُ
لَهْفِي عَلَى كَفِّ سَرِيٍّ نَدِي	لَهْفِي عَلَى وَجْهِ حَيٍّ لَهُ

Zaman seni yitirmekle başlamadığı gibi düşmanın yaptığıyla da başlamamıştır.

Onu ilk getirdiğinde zaman onu ebediyete nakleder.

Nice delikanlı vardır ki yokluğunda methedilir, kimisi ise bahtına rağmen övülmez.

Yağmur giden oğlunu parıldayan şimşekle ve gök gürültüsüyle sulasın.

O kabrinde medfun olsa da üstün fazileti apaçık ortadadır.

Özlemim onun altından bir ip üzerine dizili inci gibi olan saf sözüdür.

Özlemim onun zarif bir ceylanın yanağındaki çizgi gibi olan dekoratif kâğıdıdır.

Özlemim onun capcanlı duran yüzünerdir. Özlemim onun asil ve narin avucudur.

26 Kaynaklarda kim olduğuna dair bilgi bulamadık.

27 Feryal Haydar 'Akil, *el-Huseyn b. Ahmed el-Cezerî*, s. 230.

Şair, mersiyesinin bir başka bölümünde de ölüm realitesine dikkat çekerek herkesin er ya da geç bu hakikatle yüzleşeceğini buna alışılması gerektiğini ifade etmiştir. Daha sonra Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'in de (sav) bundan istisna tutulmadığını, onun dahi bu dünyada baki olmayıp âlemi bekâya intikal ettiğini örnek göstererek dostunu teselliye çalışmıştır. el-Cezerî ayrıca bu elim olay karşısında dostuna sabır telkin etmekte ve son olarak da Allah'tan gelen her şeye rıza göstermesini istemektedir²⁸:

فَخَيْرُ خَلْقِ اللَّهِ لَمْ يُخَلِّدْ	تَعَزَّ يَا مَوْلَايَ مِنْ بَعْدِهِ
يَأْتِي وَعَمَّا دُونَهُ فَارْهَدِ	وَاحْتَسِبِ الرَّحْمَنَ وَارْغَبْ لِمَا
إِنَّ هَدَى اللَّهِ بِهِ نَهْتَدِي	أَلْهَمَكَ اللَّهُ الْهُدَى بَعْدَهُ
وَالْأَجْرُ عُقْبَى الدَّارِ يَا سَيِّدِي	وَالصَّبْرُ فِي الدُّنْيَا وَحُسْنُ النَّفْيِ

Efendim ondan sonraki duruma sabret, nitekim Allah'ın en hayırlı varlığı da (Peygamber efendimiz sav) baki olmamıştır.

Rahmanı gözet, ondan geleni iste, değilse vazgeç.

Kuşkusuz Onun hidayetiyle doğruya eriştiğimiz Allah, onun akabinde sana doğruyu ilham etti.

Efendim bu dünyada sabır ve güzel takva, sevabı ise Ahirettir.

Şair, bir başka kasidesinde de dostu el-Hac Muhammed el-'Akarî'nin oğlunun vefat tarihini bir önceki mersiyesinde olduğu şiirde te'rîh sanatını kullanarak ebced hesabına göre ikinci beytin son mısraının son kelimesinde²⁹ belirtmiştir. Buna göre müteveffa 1018 tarihinde vefat etmiştir³⁰: (Basit)

قَبْلَ أَنْ يَنْهَضَ الْعَمْرُ انْتِهَاضًا	إِنْ يَكُنْ وَارَى عَلِيًّا رَمْسُهُ
وَقُصُورًا أَرْخُوهَا وَرِياضًا	فَقَدْ نَالَ جَنَّاتًا زُخْرِفَتْ

Dirilmeden önce kabri Ali'yi gizlemiş olsa da

Onun köşkler ve bahçelerle süslenmiş cennetlere eriştiğine dair tarihe not düş-tüler.

28 Ae, s. 231.

29 Son beyitteki te'rîhin açılımı şöyledir: (اضايرو:6+200+10+1+800+1)=1018.

30 Ae, s. 231.

3.4. İbn Tûğan'a³¹ Yazdığı Mersiye

el-Cezerî, dostlarından asıl adı Muhammed b. Seyyid Ahmed olan zata da dokuz beyitten oluşan bir mersiye yazmıştır. el-Cezerî, bu mersiyesinde İbn Tûğan'ı kaybetmelerinden dolayı meydana gelen bu acı olay karşısında sabredilmesi gerektiğini söylemiş, sonrasında da müteveffanın yerinin doldurulamayacak kadar yüce bir şahsiyet olduğunu, bundan dolayı kendisine gözyaşı akıtılması gerektiğini, kabrinin de bolca yağmurla sulanması temennisinde bulunmaktadır. el-Cezerî'nin, mersiyesinde dostuna karşı beslediği duygularını samimi bir şekilde dile getirdiğini açık bir şekilde görmekteyiz.³² (Tavîl)

اصبر على فقد الشریف ابن أحمد	سلیل بنی طوغان والصبر ممدوخ
ومن لي به لا باب جفني مغلق	ولا الدمع مأسور ولا القلب مفتوح
فيا من نوى والمجد في جدت معاً	ولا دمع إلا مثل جدواه مسفوح
عجبت لرؤس ضم شخصك كيف لا	يضيء على الدنيا وأنت به نوح
كأننا على متواك من فيض دمعنا	بقيته من ضلوا فأغرقهم نوح
فجاذك جود من رضى الله هامع	وحياك منضوخ الغزالي منضوخ

Tûganoğulları sülalesinden soylu İbn Ahmed'in yokluğuna sabret, (bildiğiniz gibi) sabır övülen bir meziyettir.

Onun yerini kim doldurabilir ki; gözkapaklarımın kapanmadığı, gözyaşlarının tutsak olmadığı ve yüreğimin de yanında hep açık olduğu biriydi o.

Ey şan şerefle birlikte bir kabirde yaşayan kimse! Hediyesi olarak sadece ona gözyaşı akıtılır.

Zatınızı içinde barındıran kabre hayret ettim. Nasıl oluyor da sen orada güneş olduğun halde dünyayı aydınlatmaz!

Sel gibi gözyaşı akıtmamızdan dolayı sanki biz de senin kabrindeyiz. Diğerleri

31 Muhammed b. Ahmed b. Tûğân (ö: 1035): Züht ve takvasıyla bilinen ehli beyte mensup fazıl bir şahsiyet. Bkz: Feryal Haydar 'Akil, *el-Huseyn b. Ahmed el-Cezerî*, (Dipnot bölümü) s. 233.

32 Feryal Haydar 'Akil, *el-Huseyn b. Ahmed el-Cezerî*, s. 233.

ise sapıttılar ve Nuh (as) da onları batırdı.

Allah'ın rızası sayesinde sana bolca gözyaşı akıtılsın, Gazali'nin ihsanı seni selamlayarak üzerine güzel kokular serpsin.

3.4. Şeyh 'Uryan'a³³ Yazdığı Mersiye

el-Cezerî, mersiyelerinden birini de dostu Şeyh 'Uryan'a hasretmiştir. el-Cezerî, dostuna on beyitten oluşan bir mersiye yazmıştır. Şair bu mersiyesinde onun üstün bir kişiliğe sahip olduğunu belirterek arifler dairesinin önderi olduğunu ifade ederek kendisine övgüler dizdiğini sonrasında da ölüm tarihini yine diğer mersiyelerinde olduğu gibi şiirde te'rîh sanatını kullanarak ebced hesabına göre son beytin son mısraının son kelimesinde³⁴ belirtmiştir. Buna göre müteveffa 1016 tarihinde vefat etmiştir³⁵:(Mutekarib)

وإنسان أَعْيَنَ أَحْيَانِهَا	رَأَى قُطْبُ دَائِرَةِ الْعَارِفِينَ
وَكَشَفَ الْعَطَاءَ لِعَزْيَانِهَا	بِأَنَّ مِنَ اللَّبْسِ لَبْسَ الثِّيَابِ
وَفَارَ بِإِيْجَابِ دَيَّانِهَا	فَجَابَ مَفَاوِزَ هَذَا الدُّنْيَا
وَفَرَّقَ مَا شَانَ مِنْ شَانِهَا	وَفَارَقَ لَا فَرَقًا بؤْسَهَا
وَحَانَ مَعَالِمُ حَيَّانِهَا	وَحَنَّتْ لِعَالَمِهَا نَفْسُهُ
عَنَاءُ النَّفْسِ بِجُثْمَانِهَا	وَفَكَّتْ قِيُودَ الْعَنَا إِنَّمَا
تَرُومُ الرُّجُوعِ لِأُوطَانِهَا	وَمَا الرُّوحُ إِلَّا كَمَطْرُودَةٍ
وَمُنْتَشِقِ عُرفِ عِرْفَانِهَا	أَقُولُ لِطَالِبِ مَعْرُوفِهَا
إِلَيْكَ بِرَحْمَةٍ رَحْمَانِهَا	سَتَسْرِي سَرَائِرُ تَارِيخِهَا

Arifler halkasının önderi, eşrafın gözü olan insan gördü ki;

Örtünmek elbiseyi giymekle olur, örtüyü kaldırmak da 'Aryanı ile olur.

33 Kaynaklarda kim olduğuna dair bilgi bulamadık.

34 Son beyitteki te'rîhin açılımı şöyledir: (اضايو):6+200+10+1+800+1)=1018.

35 Feryal Haydar 'Akil, el-Huseyn b. Ahmed el-Cezerî, s. 231-232.

*O bu dünyanın çöllerini dolaştı,
O endişesinden korkarak ayrılmadı, şanına hanel getirecek şeyleri de ayırıp dağıttı.
Nefsi onun dünyasına özlem duydu,
O sıkıntılı prangalarını çözdü, şüphesiz nefislerin cefası bedenleriyle olur.
Ruh yurduna dönmeyi arzulayan kovulmuş bir şahıs gibidir.
Onun iyiliğini ve irfanının geleneğini koklamak isteyen derim ki;
Onun tarihinin sırları rahmeti Rahman ile sana doğru yürüyecektir.*

Burada dikkati çeken husus olarak şunu söylemek mümkündür: el-Cezerî, diğer kasidelerinde müteveffayla ilgi duygu ve düşüncelerini dile getirdikten sonra acı ölüm gerçeği karşısında sabredilmesi gerektiğini ve müteveffanın kabrinin bol yağmurla sulanması temennisini görmekteyiz. Ancak bu son mersiyesinde bu hususlardan hiçbirini yerine getirmediği dikkate mazhar bir durumdur.

Sonuç

96 el-Cezerî, mersiyelerini yakınlarına ve dostlarına hasretmiştir. el-Cezerî'nin bu mersiyelerine genel olarak kaybettiği kimsenin kendisinde bıraktığı acıyla başladığını, sonrasında vefat eden kişinin methine geçtiğini nihayetinde de ona dua ve niyazda bulunarak Allah'ın mezarını rahmetiyle sulaması dileğiyle bitirerek klasik çizginin dışına çıkmadığını söylemek mümkündür.

Bahse mevzu mersiyelerde ölümle ilgili olarak el-Cezerî'nin İslamî bir bakış açısına sahip olduğu görülmektedir. el-Cezerî, mersiyelerinde, sıkça ölüm gerçeğine dikkat çekerek herkesin er veya geç bu hakikatle yüz yüze geleceğini ve buna alışılması gerektiğini belirtmektedir. Bu yüzden şairimiz, fani olan dünyaya çok fazla bağlanılmaması gerektiğini, nihayetinde dünyadaki konumu ne olursa olsun, herkesin birgün mutlaka ölümü tadıp mutlak surette toprakla tanışacağını vurgulamaktadır. Buna örnek olarak da sevgili Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'i (sav) göstererek onun bile olsa bundan istisna tutulmadığını, bu dünyada baki olmayıp âlemi bekâya irtihal ettiğini belirtmiştir.

el-Cezerî, mersiyelerinde, ölüm ve kainatla ilgili kavramları kullanarak, kendisini ve dostlarını teskin ve teselli etmeye çalışmıştır.

el-Cezerî'nin mersiyelerinde yukarıda belirtildiği gibi müteveffanın şahsiyetine ve kişiliğine uygun bir dil seçtiği ve bunda muvaffak olduğu görülmektedir.

el-Cezerî, kaleme aldığı mersiyelerinde sade ve akıcı bir üslup kullanmış, yapaylıktan uzak durmuş ve doğallığı tercih etmiştir.

el-Cezerî'nin mersiyelerinde dikkati çeken bir husus da; şairin, müteveffanın vefat tarihini şiirde te'rîh sanatını kullanarak ebced hesabına göre kasidenin son beytinde belirtmiş olmasıdır.

Son olarak el-Cezerî'yi geleneksel Arap kasidesinin yapısını iyi bir şekilde muhafaza etmeye çalışan, şekilden ziyade anlamı ön planda tutan bir şair olarak değerlendirmek mümkündür.

Kaynakça

Bûrînî, el-Hasan *Terâcimu'l-A'yân min Ebnai'z-Zemân*, Thk. Salahuddin el-Munecid, Dimeşk 1959.

Ebu'l-Vefa' el-'Urdî, *Me'âdinu'z-Zeheb Fî'l-A'yâni'l-Müşerrefeti Bihim Haleb*, Thk: Muhammed Altuncî, 1. bs., Halep 1987.

-----, *Me'âdinu'z-Zeheb Fî'l-A'yâni'l-Müşerrefeti Bihim Haleb*, Thk. Abdullah el-Gazâlî, 1. bs., Kuveyt 1987.

Feryal Haydar 'Akil, *el-Huseyn b. Ahmed el-Cezerî, Dirase ve Tahkîk*, (Risaletu macester), Cami'atu Dimaşk, Dimaşk, 1998.

Hafacî, Şihabuddîn, *Reyhânetu'l-Elibba' ve Zehretu'l-Hayâti'd-Dunyâ*, Thk. Muhammed Abdulfettâh el-Hulu, 1. bs., Mısır 1967.

-----, *Habâyâ'z-Zevâyâ fi mâ fi'r-Ricâli mine'l-Bekâyâ*, Edisyon-Kritik: Mehmet Mesut Ergin, Ankara 2008.

İbn Ma'sûm el-Medenî, *Sulafetu'l'asr fi Mahasini's-Şu'ara bi kulli Mısır*, el-Mektebetu'l-Murtadaviyye, Tahran 1906.

İsmail Paşa el-Bağdâdî, *Hediyetü'l-Arifin Esmâu'l-Müellifin ve Âsârü'l-Musannifin Min Keşfi'z-Zunûn*, Beyrut 1982.

İpşirli, Mehmet, *"Taşköprüzâde Kemâleddin Efendi"*, DİA, İstanbul 2011.

Meşhur Abdurrahman Hüseyin el-Habbâzî, *el-Hasan el-Bûrînî Edîben ve Mu'errihen ma'a Tahkîkî Dîvânîhi*, (Risaletu Doktora), Cami'atu el-Kıddîs Yusuf, Kulliyetu'l-Âdâb ve'l-'Ulûmi'l-İnsaniyye, Ma'hedu'l-Âdâbî'ş-Şarkiyye, Beyrut 1998.

Muhammed Râgıb et-Tabbâh, *el-'Ukûdû'd-Durriyye fi'd-Devâvîni'l-Halebiyye (Dîvânu'l-Huseyn b. Ahmed el-Cezerî, Dîvânu Fethillah b. en-Nahhâs, Dîvânu Mustafa b. Abdîmelik el-Bâbî el-Halebî)*, Haleb 1929.

-----, *Î'lâmu'n-Nubelâ' Fî Târîhi Halebî'ş-Şebâ'*, 2. bs., Haleb 1988.

Muhibbî, Muhammed Emin b. Fadlillah, *Hulâsatu'l-Eser Fî A'yâni'l-Karni'l-Hâdî 'Aşer*, 3. bs., Beyrut 1988.

Kehhâle, 'Umer Ridâ, *Mu'cemu'l-Muellifîn*, 1. bs., Beyrut 1993.

Özaydın, Abdülkerim, *"Cizre"*, DİA, İstanbul 1993.

Şevkî Dayf, *er-Risa'*, Kahire, ts.

Yâkûtu'l-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, Beyrut 1984.

98 Zeydan, Corcî, *Târîhu Âdâbî'l-Lugati'l-'Arabiyye*, Beyrut 1983.

Ziriklî, Hayruddin, *el-A'lâm*, 9. bs., Beyrut 1990.